

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет іноземної філології
Кафедра англійської мови

Кваліфікаційна робота

з теми: **«Формування соціокультурної компетентності під час навчання читання учнів старших класів на уроках англійської мови в ЗЗСО (на матеріалі газетних текстів)»**

Виконавець: здобувач другого
(магістерського) рівня вищої освіти
групи Ang1-M24
спеціальності 014 Середня освіта
(Мова і література (англійська) за
освітньо-професійною програмою
«Середня освіта (Англійська мова і
зарубіжна література)»
Колесник Галина

Керівник: **Марчишина А.А.**
доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри англійської мови

Рецензент: **Шеремета Н.П.,**
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови
навчально-наукового інституту
української філології та
журналістики

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. СОЦІОКУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ У	
ДОСЛІДНИЦЬКО-МЕТОДОЛОГІЧНОМУ ВИМІРІ	7
1.1. Соціокультурна компетентність у наукових дослідженнях	7
1.2. Зміст і структура соціокультурної компетентності.....	11
1.3. Уміння читати як інструмент оволодіння соціокультурною компетентністю	14
1.4. Мовна специфіка газетного тексту	19
1.5. Методика навчання соціокультурної компетентності	21
Висновки до розділу	24
РОЗДІЛ 2. СПЕЦИФІКА І МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ	
СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НА УРОКАХ	
АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ ЗЗСО	26
2.1. Газетний текст на уроці англійської мови	26
2.2. Особливості навчання англійської мови старшокласників	28
2.3. Формування навичок читання у старшокласників ЗЗСО	30
2.4. Робота з газетним текстом на уроці	33
2.5. Функції газетного тексту як навчального матеріалу	36
2.6. Робота із заголовками газетних текстів ,.....	38
2.7. Методика роботи з компонентами газетного тексту	43
Висновки до розділу	48
ВИСНОВКИ	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	52

ВСТУП

Актуальність дослідження. Основна мета вивчення іноземної, зокрема англійської мови, полягає у формуванні в учнів комунікативної компетентності, що забезпечує здатність до ефективного іншомовного спілкування. Сучасні тенденції у викладанні англійської мови як засобу комунікації узгоджуються з актуальними потребами суспільства та проявляються у комунікативній орієнтації цілей, змісту, принципів і методів навчання. Відповідно до Державного стандарту повної загальної середньої освіти з іноземної мови, процес її вивчення спрямований на розвиток іншомовної комунікативної компетентності, яка включає сукупність основних компонентів: мовленнєвого, мовного, соціокультурного, компенсаторного та навчально-пізнавального.

Закон України «Про освіту», Державний стандарт загальної середньої освіти та оновлена навчальна програма з іноземних мов визначають нові підходи до організації навчального процесу. Їхня сутність полягає у переосмисленні методики викладання окремих аспектів мовної системи та у впровадженні культурознавчої спрямованості навчання. Сьогодні одним із ключових принципів вивчення іноземної мови є оволодіння нею через ознайомлення учнів із культурою, традиціями та особливостями країни, мова якої вивчається.

Паралельно з опануванням культурних надбань у здобувачів освіти розвиваються лінгвістичні, мовленнєві та комунікативні навички, удосконалюються всі види мовленнєвої діяльності, що сприяє становленню мовної особистості.

Мова виступає основним засобом вираження та функціонування людської культури. Саме через мовні, зокрема лексичні й граматичні засоби, відбувається фіксація, збереження та передача різноманітних культурних явищ, що сприяє міжкультурному діалогу. Соціокультурний компонент змісту навчання іноземної мови можна розглядати як систему знань, умінь і навичок, засвоєння яких сприяє розвитку іншомовної соціокультурної компетентності здобувачів освіти, формуванню їх світогляду, моральних орієнтирів і моделей поведінки, а також

підготовці до життя в умовах багатокультурного суспільства. Водночас ця система є динамічною, оскільки безпосередньо пов'язана з постійними змінами у соціокультурному розвитку суспільства.

Згідно із Законом України «Про освіту», всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості досягаються через набуття певних компетентностей, «спільними для всіх компетентностей є такі вміння: читання з розумінням, вміння висловлювати власну думку усно і письмово, критичне та системне мислення, здатність логічно обґрунтовувати позицію, творчість, ініціативність, вміння керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, здатність співпрацювати з іншими людьми» [10].

Вивчення іноземної мови має відображати соціальні, економічні та культурні особливості країни, мову якої опановують. Процес навчання іноземної мови створює умови для ефективного спілкування та використання мови як практичного інструмента взаємодії. Оволодіння іноземною мовою сприяє особистісному розвитку, розширює світогляд і допомагає людині краще усвідомити власну індивідуальність.

Відповідно до оновленої програми з іноземних мов для закладів загальної середньої освіти, головною метою навчання є розвиток у школярів комунікативної компетентності. Одним із її складників виступає соціокультурна компетентність, що охоплює країнознавчі, культурологічні та фонові знання, а також здатність ефективно застосовувати їх у процесі спілкування з носіями інших культур.

Наукові праці О. Локшиної, Л. Зені, Н. Бориско, Л. Калініної, Т. Полонської, В. Редька, І. Самойлюкевич, О. Шаленка та інших дослідників аналізують проблему компетентісно орієнтованого навчання іноземних мов, де представлений огляд та висвітлена шляхи реалізації компетентісного підходу в іноземномовній методиці.

Формування в учнів соціокультурної компетентності є одним з пріоритетних завдань навчання іноземних мов [7, с. 104]. Соціокультурний компонент передбачає знайомство з історією, традиціями, звичаями країни, мова якої вивчається, а також дає знання, які можуть стати в пригоді безпосередньо в ситуаціях спілкування.

Однак потребує подальшого вивчення проблема оптимального добору автентичних матеріалів з урахуванням їхніх видів та адаптації до вікових і психологічних особливостей школярів. До таких залучаємо автентичні англомовні газетні тексти.

Сьогодні важко уявити сучасне суспільство без періодичних видань, які становлять невід'ємну складову культурного та духовного простору людини. Орієнтована на широку читацьку аудиторію, преса істотно впливає на формування мовної культури. Газетні тексти виконують функцію своєрідного джерела інформації та показника новітніх тенденцій, адже саме в них відображаються відомості про події й зміни, що відбуваються у різних сферах життя по всьому світу. Саме тому проблема вивчення особливостей газетних текстів як навчального матеріалу на уроках у ЗЗСО є актуальною та потребує детального аналізу.

Мета дослідження – встановити особливості формування соціокультурної компетентності під час навчання читання учнів старших класів на уроках англійської мови в ЗЗСО (на матеріалі газетних текстів).

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати низку **завдань**:

- узагальнити теоретичні підходи до тлумачення терміна «соціокультурна компетентність»;
- окреслити оптимальний методологічний інструментарій для навчання читання учнів старших класів;
- з'ясувати особливості газетного тексту як навчального матеріалу;
- розробити комплекс вправ для навчання читання на матеріалі англомовних газет.

Об'єкт вивчення – формування соціокультурної компетентності під час навчання читання учнів старших класів на уроках англійської мови в ЗЗСО.

Предмет дослідження – специфіка навчання читання на матеріалі англомовних газетних текстів.

Для реалізації поставленої мети й досягнення окреслених завдань у роботі використано такі **методи** дослідження: *ознайомлення* із нормативними документами у галузі освіти; *аналіз* інформації з теоретичних джерел стосовно

проблематики дослідження; *синтез* теоретичних положень для визначення теоретичних засад роботи й формування її терміносистеми; *лінгвістичний аналіз* тексту газетної статті як методичного матеріалу для читання на уроках англійської мови в ЗЗСО; культурологічний аналіз тексту газетної статті як джерела змісту культурологічної компетентності; *систематизація* вправ і завдань для розвитку соціокультурної компетентності.

Наукова новизна магістерської роботи полягає в поглибленні розуміння соціокультурної компетентності як складника освітнього процесу в ЗЗСО, зокрема, як однієї із цілей, яка досягається на уроках англійської мови в старших класах, а також в обґрунтуванні освітньої значущості газетного тексту як носія лінгвокраїнознавчого й соціокультурного змісту. У роботі вперше прослідковано безпосередній зв'язок між текстом автентичної англомовної газетної публікації та формуванням соціокультурної компетентності у здобувачів середньої освіти старших класів – учнів із певним освітнім досвідом, сформованою граматичною й лексичною базою.

Практичне значення магістерської роботи визначається її потенціалом для залучення в освітній процес, а саме: для використання на заняттях із методики навчання англійської мови в ЗЗСО, у курсах із медіалінгвістики й стилістики англійської мови, у вибіркових освітніх компонентах із релевантним змістом, для науково-дослідної роботи.

Структура магістерської роботи. Кваліфікаційна праця складається зі вступу, двох розділів з висновками до кожного з них, висновків і списку використаних джерел.

ВИСНОВКИ

Використання автентичних матеріалів створює умови для природного занурення учнів у мовне середовище, розширює їхній світогляд, стимулює інтерес до вивчення іноземної мови та сприяє формуванню практичних умінь міжкультурного спілкування.

Спираючись на визначення соціокультурної компетентності як уміння використовувати знання, навички та особистісні риси для ефективної діяльності в певній сфері, можна стверджувати, що соціокультурна компетентність учнів — це здатність застосовувати соціокультурні знання, уміння, здібності та особистісні якості під час іншомовного спілкування.

Аналіз наукових джерел засвідчує, що поняття «соціокультурна компетентність» трактується багатогранно та має різні підходи до його розуміння. Соціокультурний компонент у змісті навчання іноземних мов забезпечує ознайомлення учнів із різними сторонами життя їхніх іноземних ровесників, історією та сучасним станом країни, мова якої вивчається, поглиблюючи й уточнюючи їхні уявлення про навколишній світ. Цей компонент охоплює країнознавчу та лінгвокраїнознавчу компетентності.

Для оволодіння соціокультурною компетентністю на уроці англійської мови використовуються найрізноманітніші прийоми. Методика роботи включає також уміння читання автентичні тексти та їх розуміння. Автоматизованість навичок сприйняття й відтворення змісту, відповіді на запитання та ведення діалогу про прочитане свідчать про формування читацької компетентності. Ефективна взаємодія із текстом, що містить інформацію про життя країни, мова якої вивчається, сприяють набуттю знань про культурні реалії, соціальні рухи, політичні події, національні традиції.

З-поміж автентичних англійських текстів чільне місце посідають газетні публікації. Це зазвичай короткі повідомлення, яким притаманні певні форми реалізації стислості: компресія інформації за рахунок семантичного навантаження лексем і речень, національно марковані лексичні одиниці, прецедентні феномени,

символи і поширені аббревіатури тощо. Газетно-публіцистичний стиль характеризується апелюванням до стилістично значущих вербальних одиниць: політкоректна лексика, номінації національно-культурних та регіональних реалій, антропологічно-ідентифікувальна лексика, маркування суспільних подій та соціальних станів. Усі перераховані механізми слугують формуванню соціокультурної компетентності здобувачів освіти старших класів ЗЗСО,

Інструментами для набуття відповідних знань та тренування навичок слугують вправи, рекомендовані для застосування на уроці, на якому запланована робота з англомовним газетним текстом. У роботі запропонована система вправ, серед яких відзначаємо: переклад англійського тексту й ідентифікація номінацій реалій; пошук у тексті певних лексичних одиниць чи синтаксичних конструкцій з метою аналізу їх значення (лексичного, граматичного); тлумачення заголовків газетних текстів та пропонування своїх замість чинних; ілюстрування змісту газетного тексту малюнками, постерами, схемами, мемами; укладання тематичного словника до текстів певної тематики; визначення ключових слів у тексті та пошук синонімів/антонімів до них; складання словосполучень і речень із ключовими словами; складання плану газетної публікації та переказ її змісту відповідно до нього.

Подальші дослідження формування соціокультурної компетентності вбачаємо в розширенні стилістичного діапазону пропонованих для опрацювання на уроці текстів, у поглибленні врахування вікових і психологічних особливостей здобувачів середньої освіти при виборі навчального матеріалу, а також у розробці нових ефективних методик опрацювання автентичних текстів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексєєнко І. В. Мовленнєві опори як засіб навчання усного мовлення на уроках іноземної мови в старшій школі. *Проблеми сучасного підручника* : зб. наук. праць [ред. кол.; наук. ред. О. М. Топузов]. Київ : Педагогічна думка, 2012. Вип. 12. 231 с.
2. Байдак Л. І. Взаємопов'язане навчання видам мовленнєвої діяльності при викладанні іноземної мови у нелінгвістичному виші. *Матеріали XXV міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах Європи та Азії»*. Переяслав-Хмельницький, 2016. С. 250–256.
3. Бігич О.Б. Сучасні технології навчання іноземних мов і культур у початковій школі. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету*. Серія : Педагогіка та психологія. 2018. Вип. 29. С. 162–169.
4. Бігич О.Б., Бориско Н.Ф., Борецька Г.Е. та ін. *Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика* : підручник для студентів класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / за заг. ред. С.Ю.Ніколаєвої. Київ : Ленвіт, 2013. 590 с.
5. Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. та ін. *Методика формування міжкультурної іншомовної комунікативної компетенції. Курс лекцій* : навч.-метод. посіб. для студентів мовних спеціальностей освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» / за ред. С. Ю. Ніколаєвої. Київ : Ленвіт, 2011. 344 с.
6. Бондар Т.І. Генеза поняття «соціокультурна компетентність». *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. № 71. Т. 1. С. 24–30.
7. Варянюк Т., Іванченко Л. Формування соціокультурної компетентності у студентів на заняттях з іноземної мови. *Молодь і ринок*, 2018. №1 (156). С. 103–107.
8. Гончарук В., Гармаш О., Карась А. Формування культурологічної компетентності майбутнього філолога: методичний аспект. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*. 2021. Вип. 1(5). С. 16–25.

9. Гунько С. Новий підхід до вивчення англійської мови на початковому етапі. *Початкова школа*. 2011. № 8. С. 32–34.

10. Закон України «Про освіту». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

11. Калініна Л. В., Самойлюкевич І.В. Професійно-методична підготовка майбутнього вчителя іноземної мови у вищому навчальному закладі. Житомир: Видавництво ЖДУ імені І. Франка, 2008. 165 с.

12. Коломійчук І. М. Автентичні матеріали як ефективний засіб забезпечення соціокультурного спрямування процесу навчання іноземної мови. *Bulletin of Alfred Nobel University. Series "Pedagogy and Psychology"*. 2017 (13). С. 102–105. URL: <https://doi.org/10.32342/2522-4115-2017-0-13-102-105>

13. Коць Т. А. Функціональний аспект лексичної норми в ЗМІ (на матеріалі газет 90-их років ХХ ст.) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 1997. 16 с.

14. Красівський О.М. Термінологія англійського масмедійного дискурсу: теоретичні та методологічні засади. *Вчені записки ТНУ імені В.І.Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика. 2021. Т. 32 (71). № 6. Ч. 1. С. 133–137.

15. Макаренко І. Формування навичок читання на початковому етапі вивчення англійської мови. *Педагогічний вісник Поділля*. 2024. №3. С. 35–36.

16. Марущак О. М. Поняття компетентності у педагогічній діяльності. *Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки «Полісся»*. 2016. № 11. С. 97–108

17. Модельна навчальна програма. «Іноземна мова 5-9 класи» для закладів загальної середньої освіти / В. Г. Редько та ін. 2021. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Inozemni.movy.5-9-kl/Inoz.mov.5-9-kl.Redko.ta.in.14.07.pdf>

18. Навчальні програми з іноземних мов для загальноосвітніх навчальних закладів і спеціалізованих шкіл із поглибленим вивченням іноземних мов 10–11

класи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2018-2019/inozemni-movi-10-11-19.09.2017.pdf>

19. Огороднік В. Р., & Рубінська Б. І. Психолого-педагогічні умови навчання читання іноземною мовою в середній ланці основної школи. *Молодий вчений*. 2018. № 10 (52). С. 89–93.

20. Остапчук І. І. Тропи та тропеїзація англомовного масмедійного дискурсу : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Львів, 2016. 230 с.

21. Пікуль І. В. Формування читацької компетентності молодших школярів у процесі застосування вебквесту : робота на здобуття кваліфікаційного ступеня магістра : спец. 013 Початкова освіта / наук. кер. Т. В. Здіховська ; Волинський національний університет імені Лесі Українки. Луцьк, 2024. 79 с.

22. Психофізіологічні механізми читання [Електронний ресурс] : [веб портал]. URL: <http://lektsii.com/2-2787.html>. Назва з екрану.

23. Пушко В. Ф., Правова Н. В. Інтерпретація дефініції «читацька компетентність здобувача початкової освіти» в реаліях НУШ. *Освіта та педагогічна наука*. 2024. № 2 (186). С. 13–23.

24. Редько В.Г. Компетентнісно орієнтоване навчання іноземних мов учнів початкової школи: лінгводидактичний аспект. *Проблеми сучасного підручника* : зб. наук. праць. Київ : Педагогічна думка. 2017. Вип. 18. С. 178–191.

25. Романенко Ю., Шкарбан Л., Лещенко В. Рекомендації щодо формування читацької компетентності учнів на рівні початкової освіти / за ред. О. Осадчої та Ю. Романенко; Український центр оцінювання якості освіти. Київ, 2022. 47 с.

26. Савченко О. Я. Розуміння молодшими школярами літературних творів: сутність процесу і засоби формування. *Початкова школа*. 2017. №8. С. 6–12.

27. Склярєнко Н. К. Сучасні вимоги до вправ для формування іншомовних мовленнєвих навичок і вмінь. *Іноземні мови*. 1999. № 3. С. 3–7.

28. Скрипник Н. І. Соціокультурна компетентність як складова мовної підготовки фахівців у вищому навчальному закладі. *Львівський філологічний часопис*. 2019. № 6. С. 186–191.

29. Чепелева Н. В. Технології читання: посібник. Київ: СПД ФО-О.П. Главник, 2004. 95 с.
30. Чернишова С. О. Методи роботи з тематичним текстом на заняттях з англійської мови. *Science and Education a New Dimension. Philology*. 2017. V(36). Issue: 136. С. 14–16.
31. Чугу С. Д. Дослідження сучасного англомовного газетного тексту в категоріях медіалінгвістики. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філологія». Острог : Вид-во НаУОА, грудень 2018. Вип. 4(72). С. 57–60.
32. Швець Т. Старший шкільний вік як сенситивний період для розвитку соціально-особистісної компетентності. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом*. Педагогічні науки. 2023. Вип. 1 (54). С. 43–50.
33. Canale M., Swain A. Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing. *Applied Linguistics*. 1980. No. 1. P. 1–47.
34. Cummins J. BICS and CALP: Empirical and Theoretical Status of the Distinction / in: Street B. & Hornberger N.H. (Eds.). *Encyclopedia of Language and Education*. 2nd Edition. New York : Springer Science + Business Media LL. 2008. Vol. 2: Literacy. P. 71–83.
35. Laurito G. G. P. Teaching Reading Competence of Teachers and Performance of Pupils in English in Blended Learning. *International Journal of Advanced Multidisciplinary Studies*. 2022. Vol. II (6). P. 71–82.
36. Matheson D. *Media discourses: analysing media texts*. London : Open University Press, 2005. 206 p.